

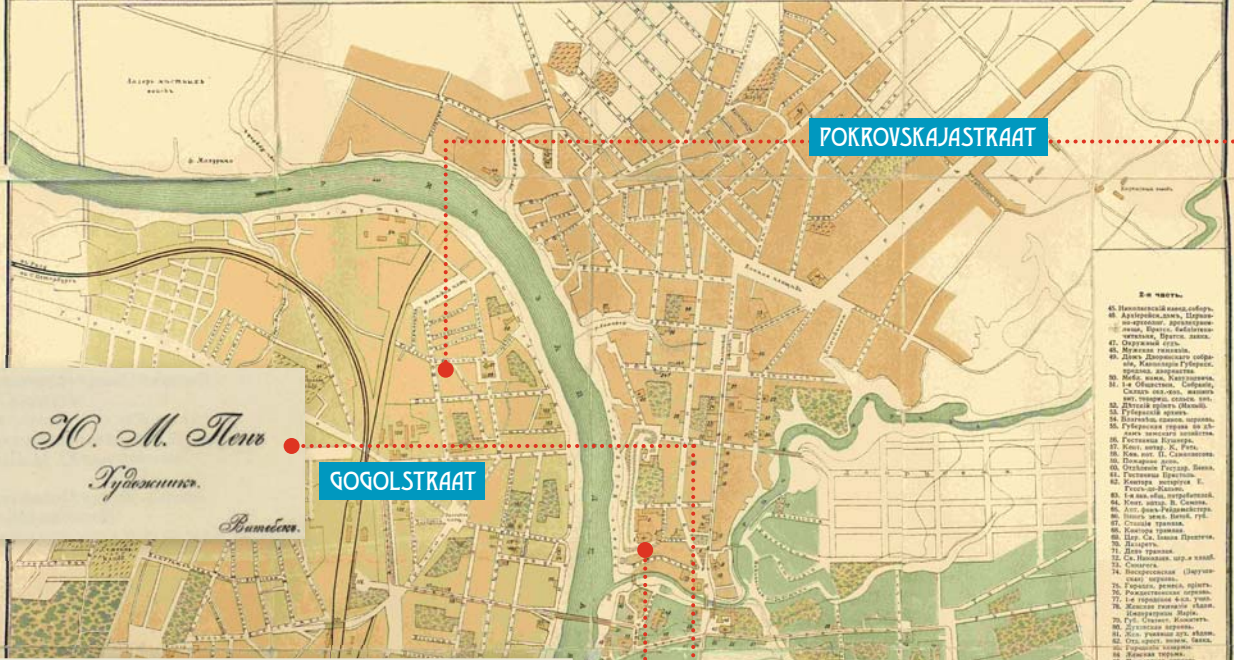
DE GROTE
CHAGAL
ATLAS

NIENKE DENEKAMP

RUBINSTEIN

Kaart van Vitebsk uit 1904.

ПЛАНЪ Г. ВИТЕБСКА.

- 2-я часть.
- 65. Невеличскій вѣдъ соборъ.
  - 66. Агитерскій, Церковно-приходскій, православный соборъ, каменное зданіе, 1872 г.
  - 67. Монастырь.
  - 68. Монастырь.
  - 69. Дворъ дворянскаго имѣнія, Каменныя Губернскаго вѣдъ.
  - 70. Мѣст. вѣдъ, Каменныя, 1874 г.
  - 71. Соборъ св. св. вмчк. Ксѣна, каменное зданіе, 1874 г.
  - 72. Дворъ дворянскаго имѣнія.
  - 73. Губернскаго вѣдъ въ дѣлѣ каменное зданіе.
  - 74. Каменное зданіе.
  - 75. Каменное зданіе.
  - 76. Каменное зданіе.
  - 77. Каменное зданіе.
  - 78. Каменное зданіе.
  - 79. Каменное зданіе.
  - 80. Каменное зданіе.
  - 81. Каменное зданіе.
  - 82. Каменное зданіе.
  - 83. Каменное зданіе.
  - 84. Каменное зданіе.
  - 85. Каменное зданіе.
  - 86. Каменное зданіе.
  - 87. Каменное зданіе.
  - 88. Каменное зданіе.
  - 89. Каменное зданіе.
  - 90. Каменное зданіе.

Chatskel en Feita-Iga, de ouders van Chagall.

Het huis in de Pokrovskajastraat. Links de winkel. Ets uit 'Mijn leven' (1922).

Tweede Pokrovskajastraat 29

Moishe Sjagal werd als oudste van negen kinderen geboren in de stad Vitebsk. Nu is dat een van de grootste steden van Belarus, destijds was het een forse provinciestad in het westen van het Russische rijk. Vader Chatskel werkte er in een haringpakhuis aan de oever van de westelijke Dvina, die dwars door Vitebsk loopt. Hij was opgeleid als klerk, maar was opgeklommen tot manager. Toch sjouwde hij dagelijks, tot ergernis van zijn oudste zoon Moïsje, de hele dag met vaten haring van tachtig kilo. Met zijn kleren glimmend van de pekelen en met rode handen van de bevroren vis kwam hij thuis. Zoals Chagall het zei: 'Hij kwam samen met de avond binnen'.

Als zijn vader niet werkte of in de Lubavitsj-synagoge zat te bidden, viel hij tussen de samowar en de kachel in slaap, terwijl zijn vrouw, Feita-Iga trachtte zijn haar en baard te fatsoeneren. Feita-Iga was het centrum

Kleurenpanorama van Vitebsk uit 1912.

van het gezin. Zij werd op vijftienjarige leeftijd, na de dood van haar moeder, uitgehuwelijkt aan een neef. Aansluitend baarde ze negen kinderen en zorgde er ook nog voor dat haar eigen broers en zusters goed terechtwamen. Daarnaast dreef ze een kruidenierszaak. Met de winst liet ze het houten huis vervangen door een stenen en liet ze op het erf vier houten huizen bouwen die ze verhuurde.

Op het schilderij *Moeder bij de oven*, dat Chagall veel later maakte, is ze een gigantische vrouw, opgebouwd uit massieve vlakken, die een brood in de oven stopt (of het eruit haalt). Ze is zo groot dat ze vrijwel het gehele kader vult. Linksonder in de hoek staat een klein mannetje, getekend in dunne lijntjes, transparant, naast een stoeltje. Dat is zijn vader.

Moeder bij de oven (1914),
privécollectie.

De eetkamer. Ets uit
'Mijn leven' (1922).

Liozno en Peskovatik

Chagalls ouders kwamen allebei oorspronkelijk uit het dorpje Liozno, zo'n veertig kilometer verderop. Dankzij de pas aangelegde spoorwegen had Chagalls grootvader van vaderskant halverwege de negentiende eeuw de stap van Liozno naar Vitebsk kunnen zetten. De leraar Hebreeuws vestigde zich met zijn gezin vlak bij het station in de wijk Peskovatik: een van oorsprong armoedige wijk met houten huizen en onverharde wegen, die was verworden tot een enclave van plattelandsjoden. Zo kwam het dat Peskovatik een soort dorp was, waar kippen en geiten in de achtertuinen rondscharrelden. Hier woonden de Chagalls in een omgeving waar uitsluitend Jiddisch werd gesproken en volgens Joodse gewoontes werd geleefd, met alle regels en tradities van dien: de feestdagen met het bijbehorende eten en de bezoeken aan een van de zestig synagoges en gebedshuizen in Vitebsk.

De grootvader van Chagall stierf op jonge leeftijd. Zijn weduwe stapte in de trein en keerde terug naar Liozno. Daar trad ze uit praktische overwegingen in het huwelijk met Chagalls grootvader van moeders kant, die zijn vrouw had verloren. In hun houten huis in Liozno bracht Chagall lange zomers door, tussen broers en zussen, ooms en tantes, nichten en neven. De Lioznose grootvader van Chagall was een slager die zijn dieren liefdevol de keel doorsneed en daarna met zorg uitbeende. Diezelfde grootvader verdween tijdens een van de religieuze feestdagen ineens en werd later met een schaaftje *tsimmes*, wortelstampot, op de schoorsteen aangetroffen. Hij was vanwege het mooie weer op het dak geklommen. Zo deed Chagall een wereld aan beelden

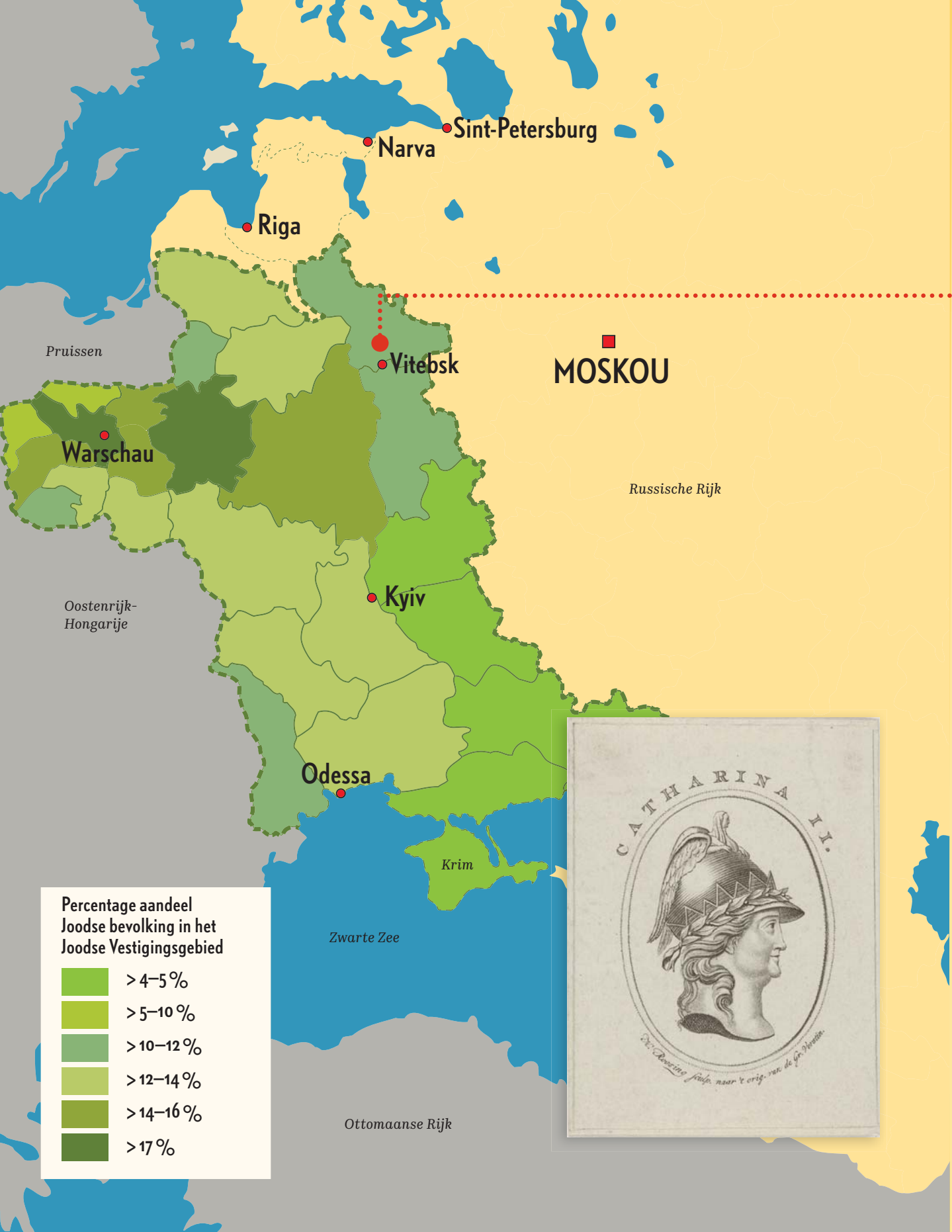
Huis in Liozno (1914-1915).

op tijdens zijn jeugd in Liozno en Vitebsk, die op zeker moment in zijn werken terugkwam. De grootvader met zijn slagernesmes, de rondlopende koeien, geiten en kippen, de oom die in de enige stoel van zijn kapsalon op klanten zit te wachten, de paard-en-wagen van een andere oom, de

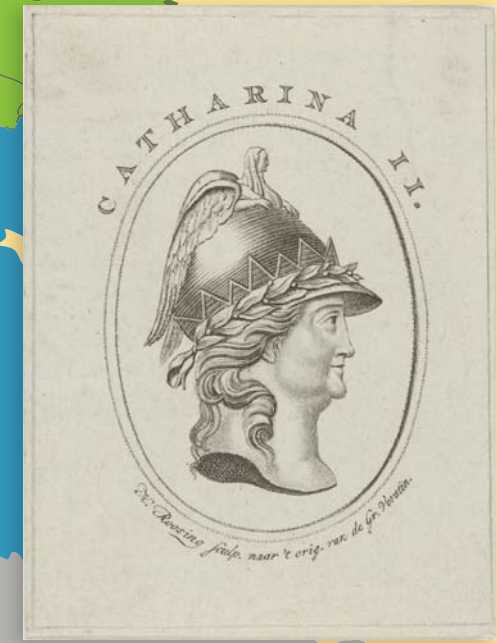
kerken, houten huizen en ontelbaar veel hekjes in Vitebsk.

‘Mijn kunst mag dan geen enkele rol hebben gespeeld in het leven van mijn familie,’ zei Chagall in zijn memoires, ‘maar hun levens en werk hebben grote invloed op mijn kunst gehad.’

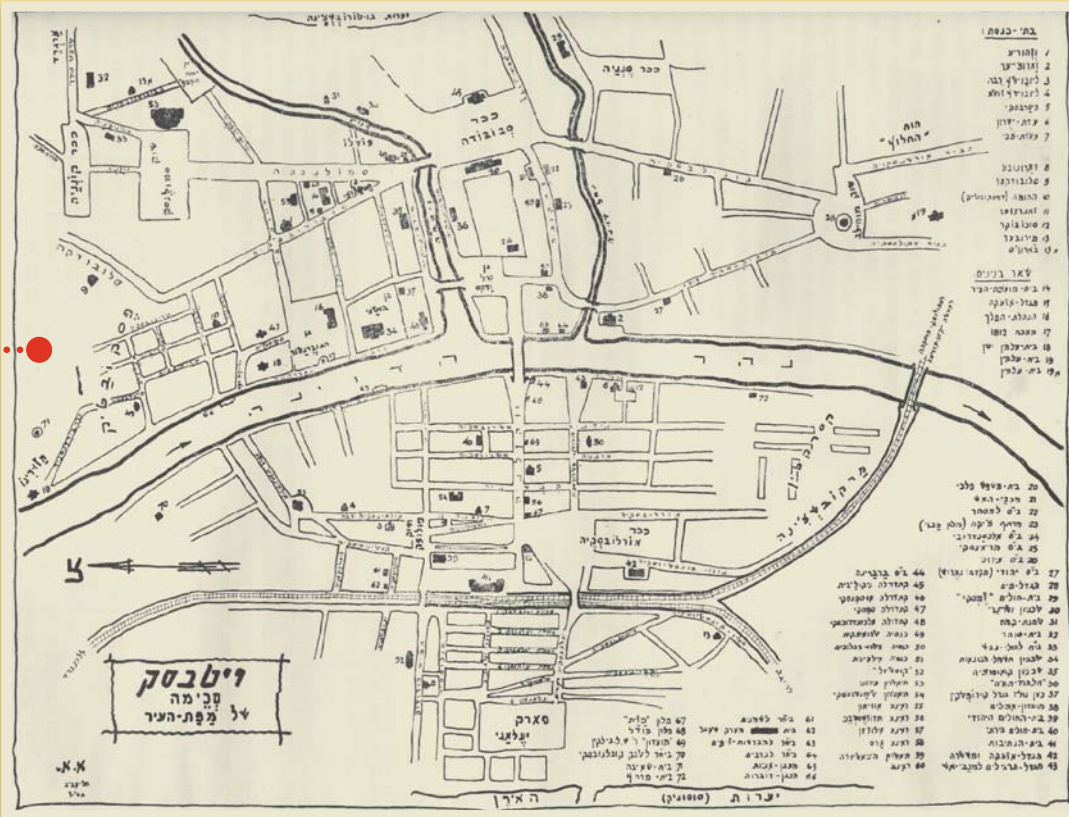

Percentage aandeel Joodse bevolking in het Joodse Vestigingsgebied

	> 17 %
	> 14-16 %
	> 10-12 %
	> 5-10 %
	> 4-5 %

Vitebsk in het jaar 1918.

Het Joodse Vestigingsgebied

Chagall groeide op in Belarus, dat destijds bij Rusland hoorde. Het land maakte deel uit van het zogenaamde Vestigingsgebied, een enorme corridor van grofweg Riga tot en met Odessa en van Warschau tot en met Vitebsk die stukken omvatte van het tegenwoordige Letland, Litouwen, Polen, Belarus en Oekraïne. Dit gebied was in de achttiende eeuw stukje bij beetje buitgemaakt door de tsarina Catharina de Grote en toegevoegd aan het Russische rijk, dat zich vervolgens als grootste land ter wereld uitstreckte van Duitsland tot Japan en van de Noordpool tot aan Iran en India. In het Vestigingsgebied woonden al honderdduizenden Joden die ooit voor antisemitisme uit het westen en het zuiden van Europa waren gevlucht.

Op verzoek van Moskou kooptlieden die de Joodse concurrentie vreesden en om te voorkomen dat deze nieuwe Russische Joden over het Russische rijk zouden uitzwermen had Catharina de Grote in 1791 bepaald dat alleen in dit Vestigingsgebied Joden mochten wonen, maar dan weer niet in belangrijke steden

als Sebastopol, Jalta en Kyiv. Ook was het voor Joden verboden om te studeren aan de Russische scholen, dan wel landbouwgrond te bezitten of een agrarisch beroep uit te oefenen. Ook de Joden die al in Rusland woonden, enkele uitzonderingen daargelaten, werden van de ene op de andere dag naar het Vestigingsgebied verbannen. Zodoende woonde hier aan het eind van de negentiende eeuw 95 procent van de vijf miljoen Russische Joden. Het was de grootste Joodse samenleving van de wereld. De hoofdstad Sint-Petersburg, een miljoenenstad, telde officieel 20.000 Joden, nog geen twee procent van de bevolking. Aan de andere kant: in Vitebsk, een provincieplaats met 66.000 inwoners, woonden 34.000 Joden.

Het was een moeilijke tijd voor Joden in Rusland. De dood van tsaar Alexander II in 1881 – hij zou zijn omgebracht door een Jood – had een serie bloedige pogroms op gang gebracht en vervolgens een massa-emigratie. Tussen 1880 en 1920 vertrokken twee miljoen Russische Joden uit angst voor oplaaient antisemitisme naar met name Amerika, Palestina en West-Europa.

Schoolfoto.

Weekblad Niva.

Н И В А
МАСТЕРОВАННЫЙ
ЖУРНАЛ
ЛИТЕРАТУРЫ
ПОЛИТИКИ И СОВРЕМЕННОЙ ЖИЗНИ.
№ 14 1886

Открыта подписка на „НИВУ“ 1886 г.

<p>Подписка в год вперед по 4 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р.</p>	<p>Подписка в год вперед по 4 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р.</p>	<p>Подписка в год вперед по 4 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р. в год вперед по 6 р.</p>
---	---	---

А. С. Римский-Корсаков.
Изображение композитора в портрете.

De Russische school

Chagall volgde aanvankelijk een traditionele opleiding. Hij was nog maar drie jaar oud toen hij zijn eerste Hebreeuwse woordjes leerde in cheider, volgens hemzelf een veredelde kleuterschool. Daarna volgden de thoralessen en een tijdlang zong hij zelfs in de synagoge, waarna hij op dertienjarige leeftijd bar mitswa deed. Dat was, zei hij achteraf, ook de leeftijd dat hij van zijn geloof viel.

Na zijn 13de wilde zijn vader hem ergens in de leer doen, zoals hijzelf als kind in de haringhandel was gedaan. Feiga-Ita had echter andere plannen met haar oudste. Ze troonde hem mee over de enige brug over de Dvina naar een chique Russische middelbare school aan de andere kant van de stad. Deze school was opgericht om bureaucraten, advocaten, hogere militairen en zakenlieden voor het tsaristische Rusland op te leiden. In eerste instantie werd haar meegedeeld dat de school op het moment haar quotum aan Joodse leerlingen had bereikt. Nadat ze vijftig roebel had overhandigd kon Moïsje echter aan de opleiding beginnen.

Hij kwam in een volkomen nieuwe wereld terecht. Op school droeg hij een uniform en een gewichtige pet. Desondanks werd hem op school snel duidelijk gemaakt dat hij als Jood een tweederangsburger zou blijven. Zelfs de Joodse kinderen in zijn klas, die in de grote huizen aan de goede kant van de brug woonden, keken op hem neer. Ze hadden het ouderwetse Jiddisch afgeschafte en spraken onderling uitsluitend Russisch, russificeerden hun namen en aanbaden de moderne Russische dichters als Aleksandr Blok.

Voor Chagall was het Russisch een nieuwe taal met een compleet nieuw - cyrillisch - alfabet. Hij maakte het zich noodgedwongen snel eigen. Een tijdlang wilde hij ook dichter worden, en danser. Chagall was overigens geen goede leerling. Hij had faalangst, begon te stotteren en bleef zitten.

Op deze school ontdekte hij wel dat hij goed kon tekenen. Tijdens de tekenles kwam hij tot leven. Door illustraties uit het populaire geïllustreerde weekblad *Niva* te kopiëren leerde hij snel. 'Je lijkt wel een *khudozhnik*', zei een klasgenoot, die de tekeningen zag die Chagall aan de muur had opgehangen. *Khudozhnik* was Russisch voor kunstenaar, begreep Chagall. Van dat beroep had Chagall nog nooit gehoord. Zo'n prachtig boekenwoord werd in de Pokrovskajastraat niet gebruikt.